

Menas Literatūra Mokslas

2004 LAPKRIČIO 6 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 215 (41)

Donelaičio metai Karaliaučiaus krašte

IONAS ČESNAVIČIUS

Šiais metais sukako dvi datos, susijusios su lietuvių pasaulietinės literatūros pradininku Kristijonu Donelaičiu – 290 metų nuo jo gimimo ir 25 metai, kai jo parapijoje – Tolminkiemyje – buvo įkurtas memorialinis muziejus. O šių metų rugsėjo 25 d. Gumbinėje didžiam lietuvių tautos dainiui buvo atidengtas paminklas. Ir visos šios datos buvo iškilmingai paminėtos jo gimtajame krašte, – buvusioje Mažojoje Lietuvoje: Lazdynėliuose (gimė 1714 m.), Gumbinėje (krikštytas), Tolminkiemyje (37 metus buvo šios parapijos klebonas).

Besimokydamas Karaliaučiaus universitete, K. Donelaitis gerai išmoko vokiečių kalbą, tačiau nepasidavė germanizacijos įtakai. Grįžęs į gimtuosius kraštus, žadino tautos atsparumą, jos dorovę, orumą prieš kylantį germanizacijos pavojų. O pavojus buvo didžiulis, nes lietuvių Rusijos imperijos dalyje taip pat veikė asimiliacija. Čia sparčiai buvo vykdoma polonizacija ir rusifikacija.

Po universiteto baigimo jis buvo paskirtas į Stalupėnus. Čia nuo 1740 m. tarnavo bažnytinio choro vadovu ir giedojimo mokytoju, o nuo 1742 m. buvo paskirtas mokyklos rektoriumi (vadovu). Tačiau po metų su Stalupėnais atsiseikino ir buvo paskirtas į Tolminkiemį (manoma, kad pavadinimas kilęs nuo „Tolmino kiemas“) pastoriumi. Šiame gražiame kalvotame Nadrūvos kampelyje kur, ko gero, ant kalvelės buvo senameldžių alka, teka Šventainės upelis ir Rominta. Tuo metu, po siautusių maro ir pirmųjų kolonizacijos bangų, lietuviai šioje parapijoje sudarė apie pusę gyventojų. Ir anais laikais ši kraštą pasiekdavo dideli pavojai. Štai 1757 m. įsibrovusi Rusijos kariuomenė užėmė ne tik Karaliautį, bet ir Berlyną. Ji pasitraukė tik 1762 m. Tuomet Donelaičių šeimai teko slapstytis Romintos girioje.

Donelaitis Tolminkiemyje

Tolminkiemyje K. Donelaitis buvo gerbiamas, dorai vykdė savo ganytojiškas pareigas, su gyveno su šeima ir parapijiečiais. Buvo žinomas kaip mechanikas – praktikavo fizikos darbus (optiniai prietaisai), pasigamino muzikos instrumentų. Sodino ir skiepijo vaismedžius ir, svarbiausia, iš meilės savo kraštui atsidėjo grožinei kūrybai. Čia jo sukurta poetinė tvirtovė *Metai* – stipresnė už imperinių valstybių griaujamąjį ginklą.

Labai gaila, kad šis kūrinys viešumon atskleidė pavėluotai. Palaipsniui juo buvo vis labiau domimasi. Po L. Rėzos (Vilhelmo Humbolto paskatinto) išspausdinimo (1818 m., lietuvių ir vokiečių kalba), jo šešios pasakėčios išspausdinamos Vilniuje (1829, ten pat ištrauka iš „Rudenio gėrybių“). Po to vokiečių kalbininkai A. Schleicher (1865, S. Peterburgas) ir F. Nesselmann (1869 m. su vertimu į vokiečių kalbą, Karaliaučiuje). Jų dėka K. Donelaičio tekstai pradėti naudoti mokykliniuose lietuvių kalbos vadovėliuose.

Pirmieji lietuviai, susirūpinę *Metų* leidimu, buvo M. Jankus (1891 m., Tilžė); kunigai A. Burba ir A. Milukas (1987 m., JAV); J. Šliupas (1914 m., Vilnius); J. Ambrazevičius (1939, 1940 ir 1941); A. Žirgulis (1956 m., Vilnius). O 1977 m. Vilniuje buvo išleistas išsamus K. Donelaičio *Raštų* tomas.

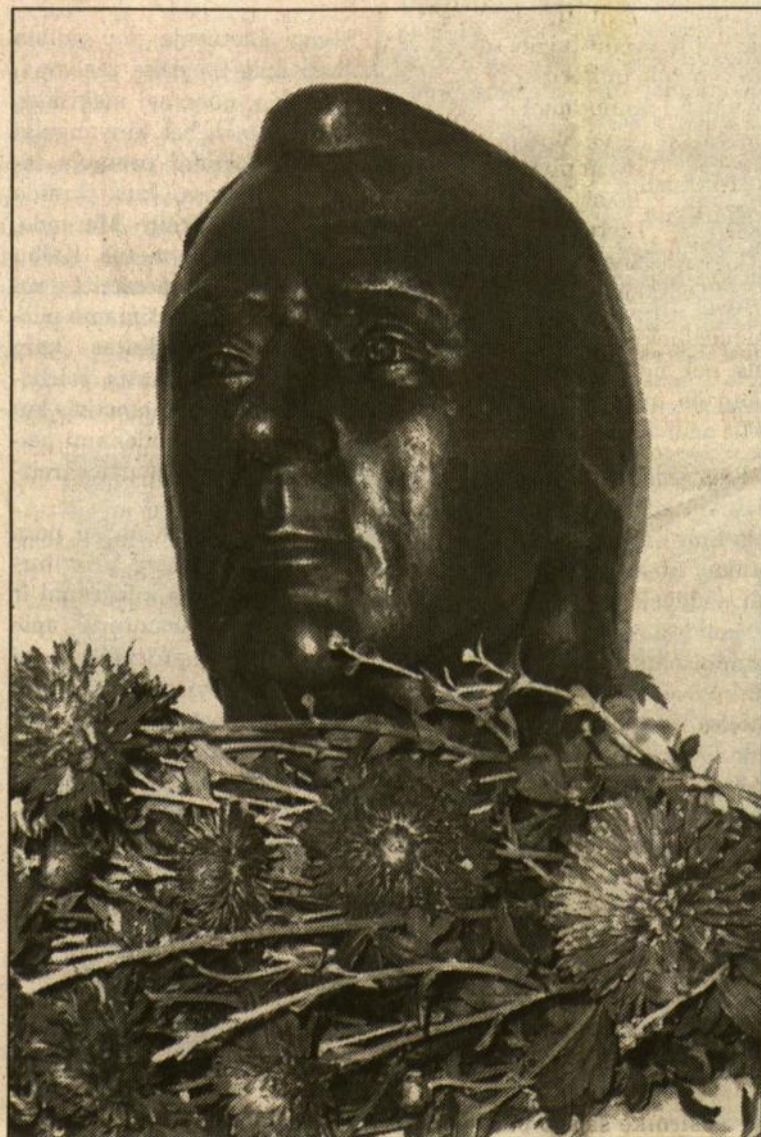
K. Donelaičio kūryba įgavo didžiulę tarptautinę reikšmę. Pastaruoju metu jo kūryba išversta į daugelį pasaulio kalbų. Be jau minėtų L. Rėzos ir F. Nesselmann, *Metų* vertimą į vokiečių kalbą paskelbė Pasarg (1894 m.), M. Burenzygas (1866). Apie dešimtį kartų *Metus* į rusų kalbą vertė ir paskelbė D. Brodskis (Vilnius, Maskva, S. Peterburgas). Anglų kalbą paskelbė N. Rastenis (1967 m.) ir P. Tempertas (1985 m.). K. Donelaičio *Metai* išversti į latvių, lenkų, gudų, ukrainiečių, gruzinų, čekų, vengrų, švedų ir armenų kalbas. Jo kūryba priskirta prie žymiausių pasaulinės kūrybos paveldo UNESCO sąrašuose.

Susirūpinta įamžinti Donelaičio atminimą

K. Donelaičio atminimo įamžinimu buvo susirūpinta jau 19-o amžiaus pabaigoje. Jau 1896 m., F. Tetzner pastangomis, Lazdynėlių dvarininkų sode buvo pašventintas paminklinis akmuo. Iškilimėse dalyvavo „Birutės“ lietuvininkų draugija. Dar buvo sumanytas pastatyti paminklą ant Rambynos kalno, tačiau kilęs Pirmasis pasaulinis karas tuos planus sužlugdė. Nacių valdymo metais Tolminkiemio atminimas buvo užgniauztas. O po Antrojo pasaulinio karo čia pasikeitė gyventojų etninė sudėtis – visiškai nebeliko vietinių gyventojų. Naujai atsikrausčiusiems ne tas rūpėjo. Tik palaipsniui, slenkant metams, kai prie LSSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto buvo sukurta Nuolatinė Kristijono Donelaičio komisija, reikalai vėl pajudėjo į priekį. K. Donelaičio atminimo darbams Tolminkiemyje buvo paskirtas šiuo metu gerai žinomas architektas, archeologas, restauratorius, paminklosaugininkas, daugelio publikacijų autorius ir visuomenininkas, Kristijono Donelaičio draugijos pirmininkas dr. Napalys Kitkauskas. Jis su projektavo ir K. Donelaičio memorialą Tolminkiemyje ir Lazdynėliuose, ir tai ne vieninteliu jo darbu. Vilniaus arkikatedra, Žemutinė pilis – jo kasdieninio rūpestio objektai.

Tačiau, minint Tolminkiemio muziejaus 25-metį, štai ką jis papasakojo: „1964 metais sukaiko 250 metų nuo Kristijono Donelaičio gimtadienio. Tai sukaikis buvo minima Lietuvoje, Maskvoje ir UNESCO. K. Donelaitis buvo išgarsintas visame pasaulyje.“

Kaip žinoma, jis buvo būrų gynėjas. *Metuose* rašė apie jų vargus. Tuo metu tai buvo madinga. O iki tol jis buvo nuskriaustas. Reikėjo sukurti muziejų. Užsienyje tokia aktualija pro šalį nepraeina. Bet tuomet Tolminkiemyje dar nebu-

Archeologo V. Urbanavičiaus sukurta skulptūrinis dokumentinis Kristijono Donelaičio portretas (originalas stovi Tolminkiemio bažnyčios-muziejaus kriptoje).

vo atlikti nei tyrinėjimai, nei paruošti projektai. 1964 m. prieš stovėjusią bažnyčią buvo galima pastatyti tik paminklinį akmenį. Tuomet bažnyčios buvo likę tik kone pamatai. Buvo žemės krūva, apaugusi krūmais. Sienu aukštis kai kur buvo tik iki krūtinės ir jas reikėjo atkasti ir nustatyti, kur stovėjo stulpai. 1967 m. vasarą atvyko ekspedicija. Jos sudėtyje buvo Mokslų akademijos atstovų, Vilniaus universiteto studentai. Buvo kasinėjama pusantros savaitės. Buvo nustatyta, kur rėmėsi atramos ir kiti dalykai. Prie altoriaus buvo atkasti dviejų mums žinomų žmonių palaikai. Pagal daugelį požymių buvo nustatyta, kas skirtina Kristijonui Donelaičiui, kas atmonui T. Ruigui, su kuriuo Kristijonas Donelaitis turėjo nemažai problemų. Jų palaikai ir dabar palaidoti jų parapijoje. Vilniaus arkikatedra, Žemutinė pilis – jo kasdieninio rūpestio objektai.

Atkasus pamatus, buvo pradėti bažnyčios atstatymo darbai. Kai projektas buvo paruoštas 1970–71 m. ir 1971 m. rudenį bažnyčia buvo pradėta atstatinėti. Pagal tą projektą bažnyčios atstatymo darbai buvo baigti 1979 m. spalio 11 d. O šių metų spalio 16 d. mes minėjome bažnyčios – muziejaus 25-metį.

Na, o kada buvo atstatyta, restauruota bažnyčia, nustatėme, kad yra dar vienas namas, susijęs su Kristijonu Donelaičiu – klebonija. Ta klebonija buvo nesugriauta, bet labai apkeista. Tuo metu ten gyveno šešios atsikėlusios šeimos. Ten pat vištos, antys... Kai mes susirūpinome ir šiuo pastatu, reikalai taip pat pajudėjo ir išėjo daug geriau negu galėjome tikėtis. Jeigu tą pastatą būtų nustačius dar prieš 1964-uosius,

mums niekas nebūtų leides atstatyti bažnyčios. Muziejų būtų pasiūlyta įkurti buvusioje klebonijoje. Tai atskleidė Kostas Korsakas dar prieš muziejaus atidarymą, pareikšdamas priekaištą dėl sąmoningai įvykdytos apgavystės.

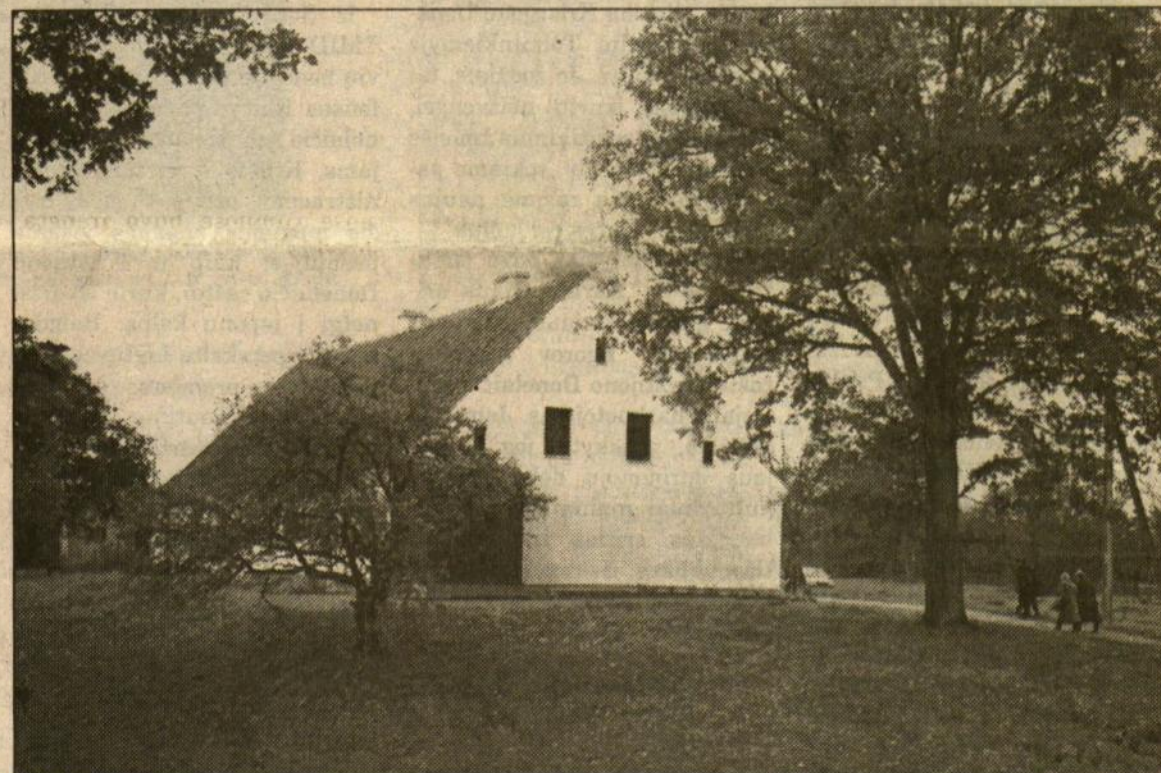
Mes dirbome, plūšome, iš griuvėsių atstatėme sugriautą bažnyčią. Kai kam būtų pakakę muziejų įsteigti buvusioje klebonijoje, o bažnyčia taip ir būtų likusi neatstatyta.

Tik 1979 m., kai buvo atidaryta bažnyčia – muziejus, galutinai išaiškėjo, kad tai tikrai yra klebonija. Kadangi ji buvo labai apgailėtinos būklės (prikaltų lentų lubos, tinkuotos sienos...), iš jos reikėjo išskeldinti šeimas. Del to didelių problemų nebuvo, nes žmonės pradėjo išsikelti patys. Buvo manoma, kad pastatą reikės nugriauti. Tuo tarpu mes, lietuviai, ėmėme rašyti laiškus į Kultūros ministeriją, Karaliaučius (Kaliningradą), jog tai yra didelės reikšmės kultūros objektas. Tvirtinome, kad ji būtina sutvarkyti – restauruoti. O kai buvo gautas sutikimas, apmatavome, padarėme brėžinius. Dabar ten medinės sijos, sudėjome senoviškus langus, ornamentuotas duris. Visas turėjo būti taip, kaip to meto Mažojoje Lietuvoje pasiturinčių žmonių būstuose. Ir ne tik pasiturinčių, bet ir būrų architektūroje buvo panaudojama ornamentika. Atkurti teko viską, net ir spalvas. Tas darbas buvo baigtas per šv. Kalėdas.

Po savaitės, 1989 m. sausio 1 d., buvo kitas Kristijono Donelaičio jubiliejus – 275-ojo gimtadienio minėjimas. 1964 m. buvo – 250-asis, 1979 m. – 265-asis 2004 m. – 290-asis gimtadienis ir muziejaus 25-metio minėjimas. Tokia chronologija. Ir tokia istorija. Valdžioms sutikus, bažnyčia

Paminklinis akmuo Kristijono Donelaičio gimtinėje Lazdynėliuose.

Restauruota klebonija Tolminkiemyje. Šiame name gyveno Kristijonas Donelaitis.

buvo atstatyta. Čia reikia pastebėti tas palankias aplinkybes, kad tuo metu buvo vykdoma „tautų draugystės“ politika. Mes jiems primindavome, kas jiems A. Puškinas, L. Tolstojus, ir kad lietuviai taip pat turi iškilų poetą – Kristijoną Donelaitį. Tuo pačiu buvo pasisakoma prieš vokiečių, kryžiuočių ekspansiją. Šiuo laiku tai buvo palankus momentas.

Bet va, klebonija ilgą laiką buvo tuščia. Ir tik dabar, po 15-os metų pradžioje gaminti baldus. Jie kuriami pagal 18-ojo amžiaus pavyzdžius. Pusė baldų jau sugabenta. Likusius dar reikia padaryti. Nors šiuo metu klebonija dažnai uždaryta, tačiau viename jos gale įrengtas muziejaus direktorės kabinetas, yra keletas etatų, veikia šildymas, priiminėjamas ekskursijos.

Kelionė į „Prūsus“

Dar išvakarėse pasirošę kelionei, ankstyvą rytą pasiekėme Kybartus. Neilgai trukus buvo atlikti valstybinės sienos kirtimo formalumai, ir mes Eitkunuose. Tik ne tuose, prieškariniuose, o pokario. Ir nebuvo mums tai labai svetima, nes visi gerai prisimename sovietmečio aplinką, tvarką ir pagrobos. Dešinėje tebestovėjo

apgriauta, ne, ne kryžiuočių pilis, o bažnyčia. Ir nors ji buvo be stogo, apleista, jos raudonų plytų liekanos išsiskyrė iš aplinkinių, taip pat apleistų, perdažytų, apgriautų statinių. Ji dar priminė buvusią didybę. Manau, tas, nors ir apleistas, meno kūrinys kiekvienam keleviui sužadina kažkokį griūties skausmą, karo metų ar tolimesnės praeities vaizdėlį. Mes skubėjome, nes prieš iškilmes Tolminkiemyje sutarėme užsukti į Gumbinę apžiūrėti naujai pastatytą (dar tik prieš tris savaites, rugsėjo 25 d.) paminklo Kristijonui Donelaičiui. Gamta rudens spalvų mums nešykstėjo, o vėsus oras ir blyškūs saulės spinduliai teikė ramybę. Riedėjome tais pačiais Prūsų Lietuvos keliais, tik jau ne bruko, bet asfaltuotais, kadaise medžiais apsuodintais. O laukuose jau niekur nematėme vienkiemį ir laukais stokojo darbo rankų.

Na, o Gumbinėje nudžiugome. Stovėjo jis ramiai žvelgdamas į tolumą. Ir gėlių puokštės pagarbą teikė. Trumapai luktelėjome eilėje, kad galėtume nusifotografuoti ir patraukėme į Lazdynėlius. Dar iš tolo mus nudžiugino gražiai žaliuojantis ažuolynėlis. Štai ir paminklinis akmuo. Kažkas nuobėgo pamatuoti ažuolėlių ka-

mienus (jų 275). Kažkiek patvarkėme, nusifotografavome. O kol klausėmės dr. Napalio Kitkausko prisiminimų, sulaukėme ir kitų šventės dalyvių – Algirdo Karmilavičiaus grupės su Karaliaučiaus 35-o licejaus, 4-os ir 48-os vidurinės mokyklos moksleiviais. Iš viso apie pusšimčio, tarp kurių buvo ir poetė Rūta Leonova.

Toliau – Tolminkiemis. Viskas vyko punktualiai. Čia mūsų jau laukė kiti renginio dalyviai.

Pradžioje apžvelgėme aplinką. Iš visko labiausiai išsiskyrė kalvoje tarp medžių stovinti graži balta bažnyčia.

Nukelta į 2 psl.

TURINYS

Čia įmintos Kristijono Donelaičio pėdos.

Naujas Jurgos Ivanauskaitės romanas.

JAV LB Kultūros tarybos Premijų šventė.

Paskirtos Lietuvių rašytojų draugijos premijos. Susipažinkime su Audre. Trijų Janavičių knygos Lietuvos Rašytojų klube.

Dr. Napalys Kitkauskas (stovi viduryje su gėlių puokšte) Kr. Donelaičio muziejuje Tolminkiemyje su muziejaus darbuotojais ir svečiais.

Donelaičio metai Karaliaučiaus krašte

Atkelta iš 1 psl.

Už jos seni kapai. Napalys Kitkauskas parodė pakalnėje, už aptverimo, K. Donelaičio rūpesčių pastatytų senelių namų liekanas ir ant kitos kalvės stovintį baltą, raudonu stogu buvusios klebonijos pastatą. Greta gražus šulinys. Prie bažnyčios pastatytas akmuo bylojo, jog „šioje vietoje 1743 – 1780 gyveno lietuvių literatūros klasikas Kristijonas Donelaitis. 1714–1780“. Viduje nustebino tvarka. Vitražų spalvos nenusiėjo rudenio gamtos grožiui. Žvakės, gelės... Aplinkui išdėstytuose stenduose K. Donelaičio kūrybos ekspozicija. O antrame aukšte šis bei tas iš senesnių laikų buities apyvokos daiktų, archeologijos radinių. Muziejaus direktorė Liudmila Pavlova Silova pakvietė svečius ir renginio dalyvius sėstis. Renginys prasidėjo Elektrėnų vidurinės mokyklos meno kolektyvo „Ažuolynas“ pasirodymu. Po to į susirinkusius sveikinimo žodžiais kreipėsi Karaliaučiaus (Kaliningrado) Istorijos ir meno muziejaus direktorė Elena Ivanovna Penkina, sveikindama gausiai susirinkusius „į tą mažytį, bet labai reikšmingą jubiliejų“. Po to žodis buvo suteiktas Karaliaučiaus apskrities Kultūros valdybos viršininko pavaduotojui Andrej Grigorjevič Popov. Jo jubiliejinės datos sveikinimo žodžiuose daug vietos buvo skirta bendravimui Kristijono Donelaičio kūrybos kontekste. Sveikintina „turėti galimybę susitikti su tais, kas

formuoja žmogiškąją tautos, liaudies sąmonę, pastebėdamas, kad šiomis dienomis visame Karaliaučiaus krašte vyksta literatūrinė savaitė ir kad tokia proga jaunimui yra galimybė pabendrauti su rašytojais. A. Popov padėjo Karaliaučiaus Istorijos ir meno muziejaus administracijai bei visuomeninėms organizacijoms už teikiama paramą Kristijono Donelaičio muziejui Tolminkiemyje (Čistye Prudy). Jo žodžiais, tai susitikimai, kurių neišvengsi, nes į tokius susitikimus žmonės veržė veržiasi. Ir „tokiame pagėidavime mes rasime naujus tarpusavio vystymosi kelius“.

Sventės dalyviai, buvo supažindinti su Karaliaučiaus srities gubernatoriaus Vladimir Grigorjevič Egorov padėkos raštu Kristijono Donelaičio muziejaus darbuotojams. Jame, be kita ko, pasakyta, jog muziejaus darbuotojų dėka „vyksta kultūriniai mainai tarp Karaliaučiaus srities ir Lietuvos Respublikos, išsaugojant šio regiono tradicijas ir garbingus puslapius“.

Apdovanojimai ir sveikinimai

Prelegentė – Karaliaučiaus Istorijos ir meno muziejaus direktorė Elena Ivanovna Penkina, Kristijono Donelaičio muziejaus darbuotojams įteikė apdovanojimus ir tuo pačiu pasveikino šio muziejaus pradininkus. Jos žodžiais, anais laikais sukurti šį muziejų buvo labai sudėtinga – veikė dvi

ministerijos. Finansavimas buvo iš Karaliaučiaus srities, o teorinė ir techninė dalis – dr. N. Kitkauskos nuopelnas. Gumbinės (Gusev) administracijos vadovė žodžiais „šis rajonas ne tik pasienio. Lietuvių svečiams jis iki šiol lieka gimtas ir brangus“. Ji pareiškė viltį, kad mūsų broliškų tautų drausytė tesis.

Iš lietuvių pusės pasisakęs TMID ryšių su užsienio lietuvių bendrijų sk. darbuotojas Alfonsas Kairys padėjo K. Donelaičio muziejaus darbuotojams, Krašto ir vietinei administracijai, pažymėdamas, kad šis muziejus žinomas visame pasaulyje, kaip ir Kristijono Donelaičio raštai, kurie išversti netgi į japonų kalbą. Baigdamas jis perskaitė Lietuvos Respublikos premjero Algirdo Brazausko, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus padėkos raštą muziejaus tarnautojams.

Lietuvių kultūrinės autonomijos Karaliaučiaus krašte pirmininkas Alvidas Muliulis pažymėjo, kad Kristijono Donelaičio atminimas reikšmingas ne tik lietuvių tautai, o šie metai yra Kristijono Donelaičio metai. Ta proga Karaliaučiaus krašte balandžio mėn. įvyko 4-ta regioninė lietuvių kalbos olimpiada ir dainų šventė Karaliaučiuje.

Rugsėjo 25 d. Gumbinėje buvo atidengtas paminklas Kristijonui Donelačiui. Rugsėjo 26 d. Gumbinėje įvyko 11-a lietuvių kultūros šventė. O šiuo metu mes dalyvaujame didžiojo dainiaus muziejaus 25-mečio minėjime. Lietuvių autonomijos pirmininko duomenimis, per 25 metus muziejų aplankė 200,000 lankytojų. Ir tai neskaitant įvairių renginių, literatūrinių

vakarų. Ta proga A. Muliulis pareiškė nuoširdžią padėką K. Donelaičio, Karaliaučiaus Istorijos ir meno muziejaus darbuotojams, krašto administracijai ir įteikė dovanėles. Baigdamas A. Muliulis pastebėjo, kad poeto jubiliejiniai metai bus užbaigti poeto K. Donelaičio kūrybos leidinių lietuvių ir rusų kalba.

Gubernatoriaus patarėja Olga Dubovaja K. Donelaitį sugretino su A. Puškinu ir aukštai įvertino muziejaus veiklą propaguojant poeto kūrybą. Užsiminusi apie memorialinio komplekso atstatymo pradininką N. Kitkauską, kreipdamasi į susirinkusius sakė: „Jūs tik pažiūrėkite į šį nuostabų žmogų, kuris tiek padarė... Juk jis čia kasinėjo. Čia buvo purvina, griuvėsiai, ir jis čia kapstėsi. Įsivaizduokite, pats vienas... Jūs net neišsivaizduojate, kiek daug jis nuveikė kultūrai! Didelis aciu Jums už tai!“

Baigiamajame pasisakyme lietuvių kalbos mokytojų sąjungos Karaliaučiaus krašte pirmininkas Aleksas Bartnikas karštai padėjo K. Donelaičio muziejaus darbuotojams, krašto administracijai ir visiems susirinkusiems. Palinkėjo geros kloties ne tik nuo savęs, bet ir nuo lietuvių kalbos mokytojų, kurių Karaliaučiaus krašte jau apie 30. O lietuvių kalbos mokytojų beveik 900 moksleivių.

Meninio skaitymo konkursas

Tuo šventinis minėjimas nesiėmė. Po nuoširdžių sveikinimų, pasisakymų ir padėkos žodžių iš palinkėjimų vyko renginio antra dalis – meninio skaitymo konkursas „Donelaitis ir mes“. Jame dalyvavo moksleiviai ir viso Karaliaučiaus krašto. K. Donelaičio kūryba skambėjo lietuvių, rusų, anglų, vokiečių kalba. Ir ne tik jos, bet ir jam skirta poezija. Komisijai įvertinus konkurso nugalėtojus, buvo įteikti apdovanojimai, garbės raštai.

Sventės dalyviai galėjo pažūrėti muziejaus ekspoziciją, – leidinius, archeologinius radinius. O bažnyčios kriptoje K. Donelaičio kapą papuošė gelės. Po iškilmingos dalies, renginio dalyviai buvo pakviesti į buvusią kleboniją, atnaujintą ir sutvarkytą. Jos patalpas puošė naujai, pagal specialistų projektus paruošti, K. Donelaičio laikų baldai. Tiesa, dar ne visai sukomplektuoti.

Diskusijos tęsėsi ir prie vaisių stalo. Čia kultūros darbuotojai ir Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos mokytojai (Vanda Vasiliauskienė, Angelė Nikolajeva, Irena Tiriuba, Anatolij Galčevskij, Algirdas Karmilavičius ir kt.) pasidalino nuomonėmis bei išpūdziais apie Karaliaučiaus krašto liuanistinę veiklą, vykstančius renginius.

Užrašai iš provincijos...

Stasys Goštautas

Naujasis lietuvių romanas arba Jurga Ivanauskaitė

Staiga Lietuvoje jau galima kalbėti apie magišką realizmą, kuris, deja, nėra nei magiškas, nei realistinis, bet kur angelai įsimyli ir katinai protauja labiau už žmones, kur skraido peteliškės ir, kaip Macondo, lyja 365 dienas į metus. Kalbu apie Jurgos Ivanauskaitės romaną, kurio paskutiniame puslapyje jis apibūdintas kaip šurkščiai „sukrečiantis, psichologinis, filosofinis, fantastinis kūrinys, kuriame gvildenami neįgiami Lietuvos dabarties reiškiniai“.

Tad ir aš prisidėsiu su pora gramų ir centimetrų prie Jurgos Ivanauskaitės kilogramų ir kilometrinių komentarų apie jos naują romaną *Placebas* – tai žodis, kuris iš viso romano man mažiausiai patinka. Skamba net nešvankiai – nei šiaip, nei taip. Naujo pasaulio kūrėjai – Kontora, Centras, Jis, Jonas Jonaitis (John Doe?) ir pan. galėjo pasirinkti geresnį ir patrauklesnį pavadinimą. Na, bet čia turbūt dar viena romano ironija.

Romanas yra žanras, reikalaujantis visapusiškos kultūros, sukurtas iš personažų, kurie vaizduoja savo arba didesnės grupės žmonių likimą tam tikru laikotarpiu ir elgiasi, kaip jiems pridera. Cervantes pirmą kartą kūrė personažus, iš kurių išsivystė siužetas, o ne atvirkščiai, kaip darė Henry James ir daugelis lietuvių rašytojų. Tad Jurga jau eina geru keliu.

Knygų recenzijos dažniausiai būna efemerinės, net knygos, apie kurias rašoma, mažai kas jas skaitys už dešimt metų. Retai recenzijos virsta svarbesnėmis už knygą, prisimenu tik Jorge Luis Borges atvejį, kurio recenzijos dar yra gyvos, o tos knygos, jau seniai guli užmirštos senų knygų lentynose. Už tai taip sunku rasti, kas rašytų recenzijas. Aš stengiuosi bėgti nuo jų, ypač jeigu esu parašęs.

Jei lyginti Jurgos Ivanauskaitės ir Ričardo Gavelio romanus, reikšmingos paralelės nėra. Abu rašo apie įvairias neįgiamas psichologines būsenas, sukeltas politinių intrigu dabartinėje Lietuvoje, bet juos skiria 15 metų tarpas. Gavelis nuoširdžiai lietuviškas, jo romanų rašysena dar tradicinė, pagal seną lietuvišką pasakojimą, nors aiškiai matyti, kad jis žinojo apie Juan Carlos Onetti ir Borges, abu iš Mar del

Jurga Ivanauskaitė.

Sauliaus Venckaus (Elta) nuotrauka.

Plata (Urugvajus ir Argentina). Vienintelis, kas tikrai nauja ir girtina pas Gavelį, tai žodžio ekonomija, ko dar labai pasigendama pas Ivanauskaitę, o žodis yra per daug svarbus, kad jį mėtytum be reikalo. Pati Jurga sako savo knygoje „Kas valdo kalbą, valdo ir žmones, ar ne?“ (*Placebas*, 351). Tuo tarpu Gavelis moka pristatyti situaciją vienu trumpu sakiniu. Bet taip pat reikia pastebėti Gavelio nesiskaitymą su nešvankiais žodžiais, kai viename *Vilniaus pokerio* puslapyje randi šimtą kartų linksniuojamą vargšą „šubertą“, tai pagalvoji, nejaugi negalima buvo be to apsieiti. Kartais ne. Prisimenu, kai pakviečiau dr. Juozą Girnį, 1989 m. paklausti Gavelio romano ištrauką, kaip dalį PEN klubo viešnagės Bostone po Kanados kongreso. Sėdėdamas prieš mane Piličių klube, Pietų Bostone, klausėsi Gavelio „šubertų“, kodėl aš jį pakviečiau klausytis tokių nešvankumų.

Yra nešvankių žodžių ir pas Ivanauskaitę. Ji jų neišvengė arba nevengė, bet tai daugiau skiriama esančioms situacijoms, kurių jos knygoje kiek per daug.

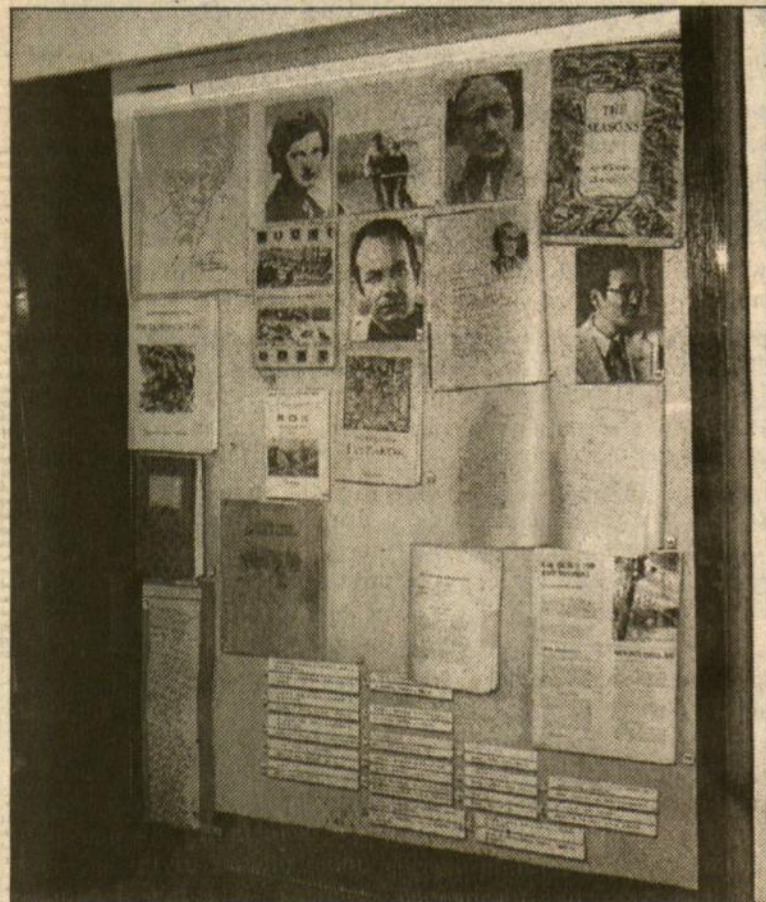
Bet, be abejonės, Gavelis ir Ivanauskaitė yra naujo lietuviško romano pradininkai ir visai nesvarbu, iš kur jie tas naujoves pasisavino. Jau seniai mūsų sustingusioji literatūra reikėjo „šviežio oro“, kuris išstumtų kaimo bernus, Konrado kavinės poniutes ir nesibagliančius nepriklausomos Lietuvos atsiminimus. Jurgos atveju, aiškiai matyti Lotynų Amerikos įtaką, ypač Julio Cortazar, kurio *Rayuela* arba *Žaidžiamos klasės* yra viso romano struktūros pamatas. Įdomu, kad tie visi šaunūs kritikai, kurie puolė Jurgą, to nepamatė, bet pa-

simetė, ieškodami filosofinių minčių, nepastebėjo, kad tuose politikų ciniškuose farsuose, straipsnių ištraukose, dienyno puslapiuose, TV reklamose, horoskopų nesamoneose ir burtininkės pranašystėse yra Aldous Huxley ir Orson Wells „Naujo šaunaus pasaulio“ vaizdas... o gal tai Arvydo Šliogerio ir Gintaro Beresnevičiaus filosofiniai postringavimai?

Aštuntam skyriui (pagal mano suskaičiavimą), arba 70 puslapyje, Jurga aiškiai pasisako, iš kur jai galėjo ateiti romano mintis: „Gyva budama, valandų valandas praleisdavo žvelgdama į Vilnių, mintimis skriedama nuo bažnyčios prie cerkvės, klausydamasi, kaip į šventinamių pokalbį įsiterpia esančios ir nesančios sinagogos, apgailestaudama, kad šiame vertikalemis grojančiame peizaže nėra minaretų. Ji mėgdavo šokinėti nuo vieno bokšto prie kito ir, vaikystėje žaidžiant „klases“, kai ant vienos kojos straksėdavo per kreida nubrėžtą piešinį iš septynių kvadratų: kas į tolimiausiąjį numes akmenėlį, nušiuoliuos jo pasiimti ir sugrįš, nepradaręs pusiausvyros, tas laimės“.

O ką jau besakyti apie Magą (*Rayuela*) ir Magę (*Placebas*)? Aišku, reikia dar prisiminti Pakso aiškiaregę... ir Laura Esquivel Azucena iš romano *La ley del amor* (Mexico, 1995), tai vis šiuolaikinis pasaulis ir Lietuva, tiesiai paimta iš Gedimino prospektu, Lukiškių aikštės ir Akropolio. Pradedant nuo Sąjūdžio, dainuojančios revoliucijos, Baltijos kelio, blokados iki Pakso; ir nežmoniškų tarpusavio pavydo; reklamuojamus nusikaltimus, jau dėl savo daugybės virtusius banalia kasdienybe,

Nukelta į 3 psl.

Kristijono Donelaičio kūrybos ekspozicija.

Visos nuotraukos Jono Česnavičiaus.

Prie Kr. Donelaičio paminklinio akmenų Lazdynėliuose. Antras iš kairės – dr. Napalys Kitkauskas.

Premijuoti išeivijos kultūros šviesuliai

VITALIJA PULOKIENĖ

Jau dvidešimt antrą kartą JAV LB Kultūros tarybos organizuota premijų šventė įvyko 2004 m. spalio 31 d.

Lietuviška kultūra išeivijoje – fenomenalus reiškinys. Lietuvoje išugdyta kultūra ir tautinis kūrybinis menas skiriasi nuo išeivijon patekusių lietuvių kūrybos. Okupacija, tremtis, tėvynės netektis paveikė kultūros formas ir kuriančių žmonių sampratą. Tačiau nepaveikė tautinės savimonės, kuri yra tautiškai susipratusių tautos narių dalis. Žmonių, kurie ne tik paprasčiausiai žinojo, kad yra lietuviai, bet ir norėjo jais būti, ir, tokio noro skatinami, darbavosi tautos labai kultūros, mokslo, politikos ir kitose srityse.

Šiapus Atlanto jau pereito amžiaus pradžioje susidariusios lietuvių bendruomenės kurė lietuviškas kultūrinės organizacijas, puoselėjancias tautinio atgimimo idėjas. Ankstesniasias papildė ir atnaujino išeivijos banga po Antrojo pasaulinio karo. Kūrybinė inteligentija plėtojo lietuvišką tautinį tapatumą, susiformavusį Lietuvoje prieš Antrąjį pasaulinį karą, kurė savitą kultūrą. Ir visa tai, kas buvo sukurta išeivijoje – yra lietuvių kultūros dalis ir priklauso lietuviškojo sąmoningumo arealui.

Jau dvidešimt metų

Daugiau kaip prieš dvidešimt metų Amerikos lietuvių bendruomenė nusprendė, jog reiktų kažką pagerbti pačius iškiliausius kultūros žmones – rašytojus, poetus, dailininkus, žurnalistus, liuanistinių mokyklų, tautinių šokių, muzikos mokytojus. Taip 1980 m., Kul-

tūros tarybai vadovaujant Ingridai Bublionei, buvo įsteigtos Kultūros tarybos premijos. Nuo to laiko kasmet yra sudaromi komitetai atrinkti iškilius kultūros veikėjus bei juos pagerbti, apdovanojant atitinkamais ženimėmis, plaketėmis, o Lietuvos fondas – pinigėmis dovanomis, įteikdamas kiekvienam po 1,000 dol. Nuo 1980 m. pagerbti net 103 kultūros veikėjai.

Šiais metais Kultūros premijos įteiktos Giedrei Žumbakienėi – dailės; Audrei Budrytei-Nakas – teatro; Broniui Juodeliui – žurnalisto; Algiui Zaprackui – radijo; Lietuvių muzikos meno ansamblui „Dainava“ – muzikos; Rasai Poskočimienėi – tautinių šokių mokyto-

jos. XXII Premijų įteikimo šventę pradėjo JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Marija Remienė, tardama padėkos ir sveikinimo žodžius kultūros veikėjams. Programos vedėja Violeta Drupaitė-Cole, išreiškė visuotinę padėką laureatams, kurie gyvendami svečioje šalyje ne tik sugeba išsaugoti savo tautiškumą, bet ir perduoda jį aplinkiniams. Neįmanoma priversti mylėti – meilė galima tik perduoti iš širdies į širdį, – sakė renginio vedėja.

Premijos ir padėkos

Kultūros premijų laureatai dėkojo už jų veiklos įvertinimą. Aktorė Audrė Budrytė-Nakas sakė visų pirma esanti dėkinga savo tėveliams, išmokiusiems būti lietuvi, o po to ir liuanistinės mokyklos, šokių, choro, dramos būrelių mokytojams, perteikusiems visą lietuviškos kultūros grožį per žodį, šoki, dainą...

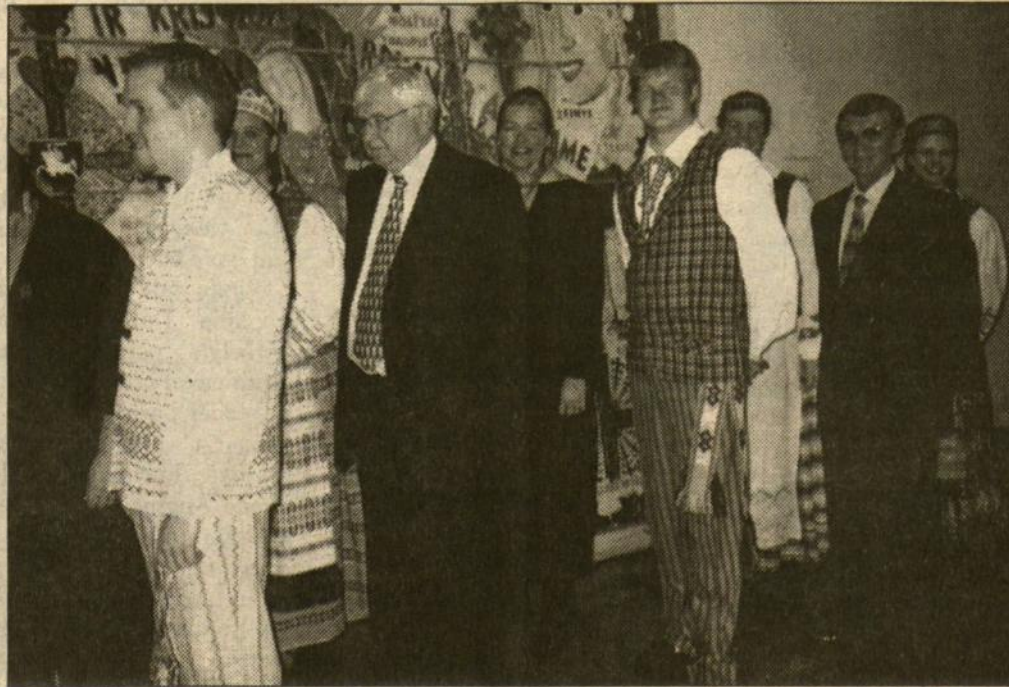
Aktorė Teatro premija apdovanota už ilgametę aktorės, režisierės bei skaitovės veiklą. Ji yra viena iš teatrinės grupės „Žaltvykslė“ įkūrėjų bei pirmoji jos režisierė.

Algis Zaprackas, Radijo premijos laureatas, apdovanotas už ilgametį darbą, Detroit „Lietuviškų melodijų“ radijo valandėlės vedimą, padėjo už įvertinimą ir paminėjo kartu su juo jau daugelį metų dirbantį tėvelį Antaną Zapracką bei Virginiją Jasnauskienę.

Nusipelnusio žurnalisto premija už ilgametį ir pasiaukojantį darbą, aprašant visas Ame-

rikos lietuviškosios visuomenės gyvenimo puses, įteikta Broniui Juodeliui. B. Juodelis gerai skaitytojams žinomas iš straipsnių „Draugo“ dienraščio šeštadieniniuose leidimuose apie Draugo fondą, taip pat išsamius aprašymus Lietuvos Valdovų rūmų atstatymo tema.

Giedrė Žumbakienė, grafikė, Amerikos lietuvių dailininkų draugijos narė ir įkūrėja, sakė labai nustebusi, kuomet Marija Remienė pranešė apie jai skirtą Dailės premiją. Ji širdingai dėkojo vertinimo ko-

JAV LB Kultūros tarybos Premijų šventėje – „Spindulio“ tautinių šokių ansamblio šokėjai palydi laureatus į salę. Laureatai – antrasis iš kairės – Algis Zaprackas, Audrė Budrytė, pirmasis iš dešinės – Bronius Juodelis.

misijai, JAV LB Kultūros tarybai ir Lietuvių fondui už jos kūrybinio darbo įvertinimą.

Muzikos premija apdovanotas lietuvių meno ansamblis „Dainava“, pasitinkantis 60-ąjį jubiliejų. Ansamblio vadovas Darius Polikaitis ir valdybos pirmininkas K. Sušinskas viso kolektyvo vardu padėjo už įvertinimą ir priėmė Lietuvių fondo tarybos nario bei pelno skirstymo valdybos pirmininko Kęstutis Ječius įteiktą premiją.

2004 m. Tautinių šokių mokytojos premija buvo įteikta Rasai Šoliūnaitei-Poskočimienėi, kuri po padėkos žodžių dar atskleidė susirinkusiai publikai paslaptį: kaip ji visur ir visada spėjanti. Pasirodo, tam reikalingi tik trys dalykai – noras, geras vyras ir geras automobilis. Gal ir taip, mat, Rasa Poskočimienė, be pagrindinio darbo, vadovauja tautinių šokių kolektyvui „Spindulys“, var-

2004 m. JAV LB Kultūros tarybos laureatai. Iš kairės: Lietuvių fondo tarybos narys ir pelno skirstymo komisijos pirm. Kęstutis Ječius, JAV LB Kultūros tarybos pirm. Marija Remienė; laureatai – Muzikos – „Dainava“, ansamblio vadovas muz. Darius Polikaitis; Teatro premijos – akt. Audrė Budrytė; Dailės – Giedrė Žumbakienė; Tautinių šokių – Rasa Poskočimienė; Radijo – Algis Zaprackas; Žurnalisto – Bronius Juodelis.

Užrašai iš provincijos...

Atkelta iš 2 psl.

(iš Lietuvos ryto penkto puslapio, Jurga rašo 7-ta); vykdomas savižudybės „Marijos žemėje“, tik prieš pora dienų „Draugas“ pranešė, kad Lietuva vėl pirmąją pasaulįje savižudžių skaičiumi. Tai viskas paimta iš laikraščių, žurnalų ir televizijos programų, kuri šandien yra daug blogesnė negu buvo tik prieš porą metų.

Čia man prisimena Algirdo J. Greimo pastraipa: „Norint suprasti kas dedasi žmogaus galvoje, neužtenka turėti gausius šaltinius, griežtas metodologines taisykles: pripažinus intencijos svarbą, reikia dar pasitikėti vaizduote ir, laikas nuo laiko, pamankštinti ją... skaitant kriminalinius romanus“. (Apie dievus ir žmones: Lietuvių mitologijos studijos, Chicago: AM & M Publications, 1979, p. 31).

Kad galėtume juos skaityti, reikia dar pirmą parašyti, ir čia Jurga užima gerą poziciją lietuvių literatūroje, kurioje, kiek žinau, nedaug to detektyvinio romano esama.

Jurgos romane galima šokti ne tik septynis, bet ir 38 kvadratus, (jeigu aš suskaičiau teisingai); galima skaityti romaną nuo pirmo iki paskutinio puslapio, t.y. nuo galo į pradžią, ir tai vis bus naujas skaitymas. (Žaidžiame klases gali šokinėti 56 arba net 155 kvadratus). Originalu? Nepasakysiu.

Jau buvo išbandyta kur tai kitur, bet lietuvių literatūroje dar niekas neišdrįso šokinėti ant Vilniaus stogų ir nevaikščiojo Rasų kapinių požemiuose... Garcia Marquez, panašiai kaip Cortazar, padalina romaną į skyrius, ir maždaug kas 20 puslapių prasideda naujas skyrius, lyg autoriui būtų pasibaigęs rašalas ar pritrūkus popieriaus. Jurga tai daro kiekvieną kartą, kai pasikeičia personažas, ir nesvarbu, ar tai bus Julija (Magė, Pitija), ar Rita, ar Jis, ar katė Bubetė... ar Babusta. Čia tarp kitko primena Vilniaus pokerio šunis, kurie šunauja dar prieš Landsbergio kelionę į Norvegiją. Aišku, Jurgos simpatiškesnias personažas yra katė, kurios protas kur kas viršija žmonių.

Tai tikras naujas lietuvių romanas, kuris gali dominti ir kitus kraštus, kur romanas jau atgyvenęs ir jau seniai nieko naujo nėra. Už tai Jurgos romanai yra / bus vertinami, ne tik dėl to, kad jie nauji, bet dar ir dėl to, kad jie aktualūs. Kai buvau Rygoje, pagrindiniame knygyne, atradau vienintelę lietuviškaitę knygą, išverstą į latvių kalbą; tai buvo Jurgos Ivanauskaitės knyga.

Prieš 80 metų Jose Ortega y Gasset paskelbė, kad romanas yra miręs. To nepaisant, daug gerų romanų buvo parašyta po to. Praėjus „Nouveau Roman“ ir „Nouveau Nouveau Roman“ romano siautimui, pramintam „Boom“, vėl visi su įniršimu skelbia, kad romanas yra miręs. Iš tikrųjų, ne: romanas niekad nemirs, bet jis turi vis atsinaujinti.

Mūsųose reikia ne tik atsinaujinti, bet ir naujai gimti, nes vargu, ar galima sakyti, kad turėjome tikrą romaną iki pat Sąjūdžio laikų. Kai Gavelis parašė „Vilniaus pokerį“ Vilnius tapo tų romanų personažas. Nei Kaunas, nei Kėdainiai tos garbės negali pasisavinti, ir tai originalu, bet lyginti su pasaulio literatūra – vis tiek tai dar ne James Joyce Dublinas, nors kažkur ta linkme einame. Gal Jurgai reikėjo išgalvoti kitą Vilniaus miesto pavadinimą, kaip Garcia Marquez Macondo, bet Cortazar rašo apie savo Buenos Aires, tai, kas jam pažįstama, artima. Ir aš nieko bloga čia nematau.

Aišku, M. Katiliškis ir A. Škėma, ir net A. Landsbergis, bandė rašyti gan avangardinį romaną, bet tai viskas dar apvilktą sena literatūrine kalba. Romanas dar neturėjo naujos kūrybinės kalbos. Tuo tarpu Jurgos romanas jau kalba šandienine kalba, net reklamos ir TV programos, ir gatvės keikimai yra to naujojo romano dalys. Už tai jaunimas identifikuoja save. Ir skaito, ir myli Jurgą, ir žiūri, kuo ji vėl sužavės.

Jurgos romanas, parašytas apie daugumai gerai žinomus įvykius, yra kur kas kūrybinis nei ateičiai svarbesnis negu rašyti atsiminimus romano forma. Rašyti apie šiuolaikinę Lietuvą yra labai rizikinga, bet tuo pačiu ir vaisinga, nes niekas taip gerai nesupranta jos šandien kaip rašytojai, rašydami apie savo laikus, kuriuos jie geriau suvokia, negu paprastas pilietis ar žurnalistas. Tad Jurgos bandymas yra sveikintinas.

Jurga panaudoja Julietą saviems tikslams ir plės jos metaforines galimybes tol, kol ji pradės netikėtai slapstytis už daugelio savo veikėjų. Galima ji buvo parašyti glausčiau, be abejonės, visi romanai dėl komercinių priežasčių yra pilni kamšalo. Ir Jurgos romanas, jeigu ji būtų turėjusi daugiau laiko, galėjo būti tik 200 puslapių, užuot tų 386. Ir ne tik romanas, bet ir Jurga būtų daug laimėjusi, tačiau leidejas Tyto Alba būtų nukentėjęs.

Tautinių šokių šventės pirmininkei A. Tamulienėi.

Meninė dalis

Po oficialios dalies, gausybės gėlių ir sveikinimų, vyko meninė programa, kurią pradėjo Rasos Poskočimienės vadovaujamo tautinių šokių ansamblio „Spindulys“ šokėjai. Spinduliečiai atliko tris šokius – „Labas vakaras, sveteliai“, choreografė Laimutė Kisielienė;

Ir visa, kas buvo sukurta išeivijoje, yra lietuvių tautos kultūros dalis, priklauso lietuviškojo sąmoningumo arealui

„Nors šiuo metu skrendu į Čikagą iš San Diego, kur šventėme San Diego apylinkės šokių ansamblio „Jūra“ penkių metų jubiliejų, nespėsiu grįžti laiku ir su Jumis asmeniškai dalyvauti šioje šventėje, bet mintimis esu su Jumis šį svarbų momentą mūsų kultūriname gyvenime.

JAV LB XII Tarybos ir jos prezidento vardu sveikinu visus mūsų šešis laureatus. Jus visi esate verti mūsų pagerbimo ir apdovanojimo, nes palaikote mūsų lietuviškas šaknis ir kultūrinius pagrindus.

Taip pat dėkojame Marijai Remienėi, JAV LB Kultūros tarybos pirmininkei už jos pasiaukojimą, darbštumą ir pasiryžimą suteikti mums lietuviškąjį kultūrinį gyvenimą už tėvynės ribų.

Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Čikagoje Arvydas Daunoravičius, turėjęs pasveikinti laureatus, neatvyko dėl ligos. O JAV LB Vidurio apygardos pirmininkė Aušrelė Sakalaitė perskaitė susirinkusiems sveikinimus iš Lietuvos, skirtus tautinių šokių mokyto-

jai Rasai Poskočimienėi ir XII „Pakeltkojis“, choreografija Juozo Lingio ir „Rolenderis“, choreografija Tamaros Kalibaitės.

Muzikinės premijos laureatas, ansamblis „Dainava“, kaip visuomet, parodė nepaprastą meistriskumą ir profesionalumą. Malonu klausytis harmoningų lietuvių liaudies bei lietuvių poetų ir kompozitorių sukurto dainų. Ansamblio vadovas – muzikas Darius Polikaitis, koncertmeisterė – Bonnie Johansen-Werner, chormeisteris – Audrius Polikaitis.

Pasizvalgę, visai nenustebau salėje matydama vis tuos pačius veidus. Sąmoningiausia mūsų bendruomenės dalis susirinko pagerbti išrinktų laureatų, padėkoti už pastangas skiepyti bei išsaugoti lietuvišką kultūrą išeivijoje. Nes jie tikrai verti pagarbos – svetimame krašte sukurę lietuvišką gyvenimą, būtent jie paliks ateinančioms kartoms išeivijos kultūrinį palikimą, taip atskleisdami jo reikšmę svetimame krašte.

Dailės premijos laureatė Giedrė Žumbakienė (antroji iš kairės) ir Tautinių šokių premija apdovanotoji Rasa Poskočimienė (ketvirtoji iš kairės) tarp „Spindulio“ tautinių šokių šokėjų.

Trys Janavičių knygos Rašytojų klube

RICARDAS ŠILEIKA

Kai vakarė Vilniaus saulė, prasiskverbama pro antradienio debesis, sklaidė nekoksias susirinkusių nuotaikas, Rašytojų klube prasidėjo Aldonos Veščionaitės-Janavičienės kūrybos vakaras. Esminė priežastis, žinia, buvo Algimanto Mackaus knygų leidimo fondo išleista jos eilėraščių knyga *Blykstelėjimai šimtmečiui baigiantis ir kiti netikėtumai* (1999), *Aidinės upės* (1985) ir *Medžiai ryto laisvė* (1999) „autorė kurė konkrečios vaizdinės faktūros, proziškos tonacijos lyriką, primenantį J. Meko ir V. Šlaito“ nužemintą kalbėjimą, bet išlaikantią grožio suvokimą kaip potekstės vertikale. Kaleidoskopiška gatvės užsienio, lekiančių paukščių, vėjutojų debesų, gatvės besišnekučiuojančių moterų, Vilniaus pilies akmenų, Kinijos sienos vaizdų tėkmė, akvareliška spalvinga ir lengva, laisva nuo logizuoto sprendimo, pereina į tylos pauzes, kur bandoma įsiklausyti į nematomų esmių buvimą. Lakoniška daiktavardinė kalba, be epitetų ir istorinio laiko ženklų, atveria mįslingą poetinio išgyvenimo nepabaigiamumą. Veščionaitė yra minimalistinės poetikos kūrėja.

Repertuarui dirgavęs rašytojas Vytautas Girdzijauskas pasidžiaugė, kad lietuvių perpus perskelta literatūra ir menas pamažėl grįžta vienas prie kito: leidžiamos knygos, vyksta gyvi susitikimai, rengiamos parodos. Pats pirmasis Lietuvos paragražintas Antanas Škėma – čia išleista jo *Baltoji drobė*. Apie Aldoną Veščionaitę išgirdome per pastarąjį dešimtmetį. Nors *Blykstelėjimai šimtmečiui baigiantis ir kiti netikėtumai* yra ketvirtoji poetės knyga, bet Lietuvos literatūros žmonės ne ką tepasakytų apie jos tekstus ar pačią poetę. Visgi Aldoną Veščionaitę vardija visi lietuvių literatūros žinyrai ir enci-

klopedijos: Vytauto Vanago *Lietuvių rašytojų sąvadas* (1996), *Egzodo rašytojai* (1994), „Vagos“ leidyklos perleista (1997) Lituanistikos instituto (Chicago) *Lietuvių egzodo literatūra 1945–1990*, taip pat ir *Lietuvių literatūros enciklopedija* (2001). Pastarojoje apie Aldonos kūrybą refleksijų pateikė literaturologas Vytautas Kubilius: rinkiniuose *Žodžiai kaip salos* (1976), *Aidinės upės* (1985) ir *Medžiai ryto laisvė* (1999) „autorė kurė konkrečios vaizdinės faktūros, proziškos tonacijos lyriką, primenantį J. Meko ir V. Šlaito“ nužemintą kalbėjimą, bet išlaikantią grožio suvokimą kaip potekstės vertikale. Kaleidoskopiška gatvės užsienio, lekiančių paukščių, vėjutojų debesų, gatvės besišnekučiuojančių moterų, Vilniaus pilies akmenų, Kinijos sienos vaizdų tėkmė, akvareliška spalvinga ir lengva, laisva nuo logizuoto sprendimo, pereina į tylos pauzes, kur bandoma įsiklausyti į nematomų esmių buvimą. Lakoniška daiktavardinė kalba, be epitetų ir istorinio laiko ženklų, atveria mįslingą poetinio išgyvenimo nepabaigiamumą. Veščionaitė yra minimalistinės poetikos kūrėja.

Penki eilėraščiai, regis, 1964 metais atpyškinti autorės dviem pirštais spausdinimo mašinėlė ir išsiųsti *Metmenų* žurnalo redaktoriui Vytautui Kavoliui, buvo išspausdinti

septynioliktajame numeryje. Tai buvo svarbus akstinas rašyti toliau ir pajėgiau. O rašė Aldona, ir važiuodama autobusu, ir stovėdama, neturėdama tam atskiro laiko. Rašė ant mažyčių popierėlių, ištrauktų iš kišenės. „Aš tarytum iš žodžių lipdau eilėraščių formas paveikslus. Nesu iš tų poetų, kurie gali tiksliai nustatyti savo darbo valandas, pasirošti temas. Aš impresionistiškai elgiuosi su įvaizdžiais“, – prisipažino poetė 1998 metais interviu *Literatūros ir meno* savaitraštyje.

Gana nemenką įtaką Aldonai Veščionaitėi turėjo Alfonsas Nyka-Niliūnas, Henrikas Nagys (su kuriais ji susipažino Freiburge), Judita Vaičiūnaitė (kurios knygą *Vetrungės* ji nusipirko Sidnio knygų krautuvelyje). Pirmasis žmogus, Lietuvoje susidomėjęs Aldonos Veščionaitės asmenybe ir jos kūryba, buvo literatūros kritikas Ricardas Pakalniškis, su kuriuo 1992–ųjų pradžioje autorė susipažino laiškais. Kritikas kreipėsi į poetę, kviesdamas ją interviu. Ir taisy pačiais, devyniasdešimt antraisiais, R. Pakalniškis Lietuvos rašytojų klube pristatė Sidnio lituanistikos kursų mokytoją Aldoną Veščionaitę, kaip savitą ir labai įdomią poetę Aldoną Veščionaitę. Autorė mena, kad apie pirmąją jos knygą *Žodžiai kaip salos* atsiliepė literatūros kritikas, dabartinis *Metmenų* redaktorius Rimvydas Šilbajoris.

Aldonos Veščionaitės naujausios knygos viršelis.

ris. O Sigitui Gedai labai patikęs Aldonos eilėraštis „Gabalas mėnulio Martin Place“ iš trečiojo rinkinio *Medžiai ryto laisvė*. Ir išties labai vertai Aldonai Veščionaitėi šių metų „Poetinio Druskininkų rudens“ per Kamerinius poezijos skaitymus gerų žodžių ištarrė poetas ir vertėjas Vytautas P. Bložė. „Man tai yra blykstelėjimai ir būtinumas atrast gyvą ryšį“, – po Gabrielės ir Ugnės Kondrotaičių pianino ir smuiko unisono pratarė Aldona Veščionaitė-Janavičienė.

Poetės naujausius eilėraščius, jai vos spėjus iškristi į Sidnėj (Aldona Lietuvoje prabuvo beveik penkis mėnesius), išspausdino Lietuvos rašytojų sąjungos savaitraštis *Literatūra ir menas* (spalio mėnesio 22 dieną). Pristatyta ir Vytauto Janavičiaus knyga *Raštai*, kurį sudėta viskas, ką rašytojas yra parašęs lietuviškai ir angliškai. Tai yra romanai *Nevykėlio užrašai*, *Pakeliui į Atėnus* (apie pastarąjį rimtai pasisakęs Nyka-Niliūnas), *Vaikystė*, parodija *Laiškai sūnui*, pjesė *Aukso puodas* (iš anglų kalbos versta Sauliaus Repečkos) ir pluoštelis laiškų, rašytų Alfonsui Nykai-Niliūnui, Aldonai Sklerūtei-Raulinaitienei ir vyresnėlei dukrai Aleksandrai Kristinai.

Anot Vytauto Girdzijausko, apmaudu, kad Janavičiaus romanas *Vaikystė* liko nebaigtas. Jis tikrai rastų vietą šalia Škėmos, Katiliškio, Apučio.

Paskirtos Lietuvių rašytojų draugijos premijos

Lietuvių rašytojų draugija, kurios pirmininkė yra Stasė Petersonienė, kasmet skiria premiją už geriausią, tais metais išleistą, lietuvių literatūros kūrinį – prozą, poeziją, atsiminimus, žurnalistinius stilius, parašytą knygą ir pan. Retais atvejais premija padalinama pusiau ir skiriama dviem autoriams.

Taip atsitiko ir šiemet, skiriant Lietuvos rašytojų draugijos 2004 m. literatūros premiją. Laureatus parinko LRD sudaryta komisija, susidedanti iš Nijolės Gražulienės, Vytauto Mikūno, dr. prof. Alfonso Šešplaukio-Tyruolio ir Danutės Bindokienės. Po trumpų svarstymų komisija nutarė literatūros premiją padalinti pusiau ir skirti:

Česlovui Senkevičiui (Toronto, Ont., Canada) bei Stasiui Džiugui (Oak Lawn, Ill.).

Premijos laimėjusiems bus įteiktos lapkričio 12 d., penktadienį, 7 val. vak., Jaunimo centro Čiurlionio galerijoje ruošiamame „Pavasaris rudenį“ literatūros vakare, skirtame laureatei poetei Eglei Juodvalkei.

Vakara vedantysis pri(s)minė, kad prieš dešimtmetį paskelbtas autoriaus romanas *Pakeliui į Atėnus* buvo pavadintas vaikiška literatūra. Tačiau, laimė, kad Vytauto Janavičiaus kūrybinio palikimo susidomėjo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotojas Vygantas Šiukščius. Būtent jis sudarė ir redagavo Janavičiaus knygą, taip pat parašė įvadą „Vytautas Janavičius – minties poetas“. Raštų anotacijoje rašoma, kad nors autoriaus palikimo tekstų nėra daug, bet stebina stiliaus spalvų įvairovė: ir parodija, ir poetiška, ir prustiškas sakinio pulsavimas. Knyga išleista 500 egzempliorių tiražu, ją apipavidalino dailininkas Linas Spurga. Raštuose taip pat spausdinamos kelios rašytojo gyvenimo Feiburge, Sidney, Antverpene fotografijos.

Žinau, kad Janavičiai nemėgsta kalbėti vienas apie kitą, sakė Vytautas Girdzijauskas, todėl išties Aldona Veščionaitė-Janavičienė apie vyrą tepasakė, tiek, kad kasdieninė tiesa jam buvo būtina. O galų gale buvo tarti žodžiai ir apie Dalios Janavičiūtės (viršelyje panaudota nelietuviška pavardžių rašymo metodika, todėl parašyta Dalia Janavičius) romaną *Betoninė kriauklė*, kuris anglų kalba pasirodė Anglijoje 1997 metais. Į lietuvių kalbą išversti šį kūrinių Almantą Samalavičių prieš dešimtmetį angažavo Aldona Veščionaitė. Tačiau romanui įprasta apimtimi gana kukli devyniasdešimt penkių puslapių knyga atsitiko tik dabar. Vertėjas mano, kad Dalios knygai dėl to tik ir nauda, nes per tuos metus pasikeitė skaitytojų suvoktis. Samalavičių taip pat nustebino, kad šioje vyrų ir moterų santykių istorijoje nėra nė vienos erotinės scenos, tačiau erotikos yra. Knygos redaktorė Ona Gudžiūnienė įvertino viršelio dailininko Gedimino Markausko darbo rezultatą. Po šio užtrukusio jana-vičiaus dvi valandžios Vilniuje dar netilo šnekesiai, o gėlių žiedai iš gerbėjų ir bičiulių rankų perkeliavo Aldonai Veščionaitėi.

Aldona Veščionaitė

LAIKAS KLAUSYTIS PASAKOJIMŲ

Ritmingai supasi tamsiam dangui
tamsių šakų dar tik nujaučiami
vainikai.
Kiekvienas lapas šakose savaip
atsako ryto vėsūmai.

Taip atsistot kur nors tarp medžių
ir laukt kol saulė patekės.

Laikas klausytis valandom Beethoveno
sonatų kilniai melodingų,
įsups ir nulydės Patetišką
Adagio contabile-Rondo-Allegro.

Laikas klausytis pasakojimų
Peterio Camenzindo kartu peržengiant
Nimikon kaimą
įstrigusį giliai tarp uolėtų kalnų,
kur medžiai kitaip kalba,
rungiasi savaip su greitaisiais vėjais
šiurkščiai išraižančiais jų liemenį.

Laikas klausytis valandom užgeriant
vandeniu
duslaus ir prislopinto balso – kadais
Mačernis taip kalbėjo:
„Po sustingusiu ir statišku paveikslu
įžiūrėti ritmą, kuriantį ir veiklą“.

Medžiai ryto laisvė. 1999 m. Chicago

Audrė Budrytė — Teatro premijos laureatė

Aktorė režisierė Audrė Budrytė 2000 metais Čikagoje ruoštame Čiurlionio festivalyje. „Pakvietimas statyti spektaklį pagal M. K. Čiurlionio ir S. Čiurlionienės laiškus buvo kaip praieitis svajonių išsipildymas“, teigė Audrė. Jono Kuprio nuotr.

Pristatant šių metų JAV LB Kultūros tarybos skirtųjų premijų laureatus, daug kas tarp jų pasigedo Teatro premiją laimėjusios Audrės Budrytės-Nakos. Tai nebuvo neapsižiūrėjimas, o kitos priežastys sutrukdė šią jauną talentingą aktorę pristatyti, tad dabar bent trumpai su ja susipažinkime.

Audrė Budrytė – vietinė. Čikagoje ji gimė, augo, mokėsi, lietuvišką mokyklą lankė, tautinius šokus šoko, dažnai pasirodydavo įvairiuose renginiuose ir publiką žavėdavo savo puikiomis deklamacijomis.

Audrė scena viliojo, kaip žvakės liepsna naktinė peteliškė. Ji, atrodo, teatrinei veiklai visą savo gyvenimą ruošėsi. Baigusi Northwestern universitetą kalbos mokslo bakalauru, teatro mokslus gilino ir Amerikoje, ir Anglijoje, ir net Lietuvoje...

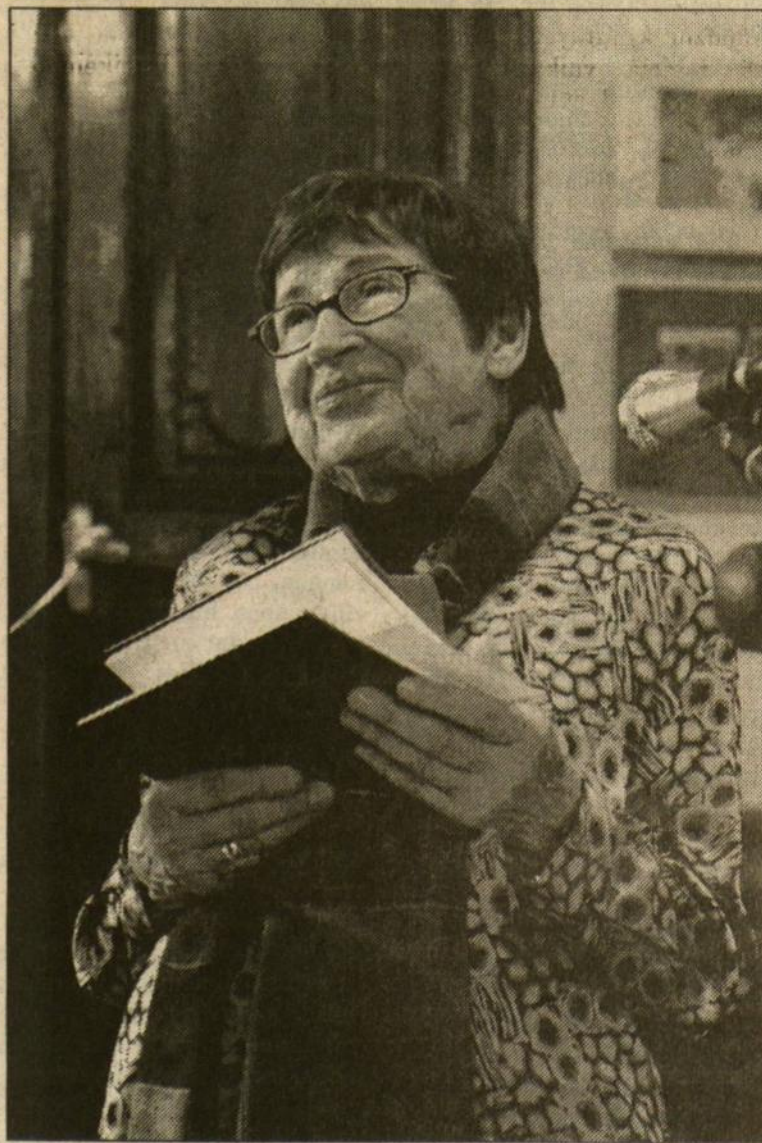
Išvyko Audrė Budrytė į Lietuvą tuoj po nepriklausomybės atkūrimo. Pataikė į patį siaubingiausią laikotarpį ir 1991 m. sausio 13-osios naktį budėjo prie Kauno televizijos, po to įvykių eigą vertė į anglų kalbą ir perdavė į laisvąjį pasaulį. Tai buvo pirmoji Audrės pažintis su tėvų šalimi ir nesibaigiančios meilės pradžia.

Ir kaip bebūtų keista –

Audrė Budrytė, gimusi ir augusi Amerikoje, Šiaulių dramos teatre ruošėsi vaidinti Amerikoje gyvenančio dramaturgo Anatolijaus Kairio pjesę „Mūsų vaikai“ apie imigrantų ir jų vaikų skirtingą Lietuvos supratimą...

Ilgainiui Audrė grįžo į Čikagą. Dėstė improvizaciją „Players Workshop“ mokykloje, dirbo su vaikais „Lincoln Park Cultural Centre“, pasirodydavo ir lietuvių publikai, ne tik scenoje, bet ir Lietuvos televizijoje. 1999 m. Audrė, paskatinta JAV LB Kultūros tarybos pirmininkės Marijos Remienės, sutelkė būrelį scenos entuziastų ir įkūrė teatro trupę, pavadintą „Žaltvyksle“. Ir ne vien subūrė, bet paruošė ir tais pačiais metais jau dalyvavo X Teatro festivalyje Čikagoje su Mariaus Ivaškevičiaus pjesė „Kaimynas“.

Audrės Budrytės (neseniai sukuriosios žeimą su aktoriumi Kęstučiu Naku) ateitis šviesi ir daug žadanti. Ji lygiai sekmingai reiškiasi ir lietuvių, ir amerikiečių scenoje, palankiai sutinčiamai tiek žiūrovų, tiek teatro kritikų. Tad prasminga, kad ši jauna, talentinga scenos darbuotoja buvo įvertinta JAV LB Kultūros tarybos 2004-ųjų metų premija.

Poetė Aldona Veščionaitė.

Dalios Janavičiaus knygos viršelis.

Vytauto Janavičiaus knygos viršelis.

Rašytojas Vytautas Girdzijauskas ir poetė Aldona Veščionaitė.

Visos nuotraukos Vilmos Šileikienės.